

Bevrijdende herhaling

23 april 2005

Eén. Een vrouw vertelt hoe ze in haar jeugd misbruikt is door haar vader, die ook de vader van haar moeder is en van haar dochter. Een onwaarschijnlijke driedubbele knoop dus van geweld, misbruik en incest waar een eind aan kwam doordat de dader achterover van de trap viel. Dood, misschien geduwd. Gelukkig is het maar toneel.

Twee. Volgens de toelichting op het programma is het stuk gebaseerd op een waar verhaal. Sterker: de vrouwen haar moeder spelen zichzelf. Zij zijn werkelijk misbruikt, zij hebben misschien de moord gepleegd of zijn er medeplichtig aan. Is dat dan nog toneel?

Drie. Kort voor de voorstelling die ik zag, liet de hoofdrolspeelster het afweten. Haar rol werd overgenomen door de regisseur. Tekstvast, bekwaam, professioneel. De gebeurtenissen worden er niet minder waar door, maar er daalt een scherm tussen de verteller en het publiek.

Vier. Stel: SBS zendt dezelfde geschiedenis uit in de beroemde serie Probleemwijken en dus in een soortgelijk decor van versleten bankstellen, rondslingerende kleren en oude kranten. Komt de buurt dan in opstand? ME erbij? Of niet, en dan alleen omdat de vader toch al dood is? Want dat het maar televisie is, en dus in scène gezet en gemonteerd, komt bij de kijkers kennelijk niet over.

Tot zover de onvermijdelijke gedachten bij Joke en haar moeder, een voorstelling van schrijver en regisseur Saskia Huybrechtse die afwisselend wordt gespeeld in open en besloten inrichtingen. Dat wil zeggen: in theaters en in gevangenissen. De 'Joke-trilogie' is gebaseerd op verhalen van vrouwelijke gevangenen in de penitentiaire inrichting Ter Peel en samen met hen geënceneerd. Het levert een integer en zelfs amusant soort vormingstoneel op, en die term is hier niet misprijzend bedoeld. Je krijgt een commentaarloos beeld van de bewegingen en schijnbewegingen die mensen maken zonder uitzicht in hun hoofd en in de samenleving: de rommel in hun huis is al net zo moeilijk te bestrijden als de rommel in hun leven en toch wil de maatschappelijk werker, Jan-Kees, dat met het eerste wordt begonnen. Dus worden er schema's gemaakt en taakverdelingen, plannetjes om aan de slag te gaan, banen te vinden en handeltjes te beginnen die al snel omslaan in onrealistische verwachtingen van vrijwel moeiteloos te verwerven rijkdom en weelde - maar iedere volgende dag brengt nieuwe oude kranten en reclamefolders, geen garnalen maar een pan tomatensoep zonder ballen die droog kookt op het krakkemikkige fornuis. Naast eten en drinken lijkt seks dan inderdaad de enige uitweg die meteen ook een vorm is van instantbevrediging, al is het maar die van het slachtofferschap.

Dacht ik, maar ik zat in het publiek, en een voorstelling als deze is minstens zozeer voor de spelers, of voor sommige spelers, als voor de zaal bedoeld. Zouden ze het nadoen van hun leven als bevrijdend ervaren? Is de herhaling voor publiek een manier om een verziekt bestaan te rechtvaardigen? Vermoedelijk wel.

Dat kunstenaars hun autobiografie gebruiken, is natuurlijk niets nieuws, en Joke en haar moeder is wel degelijk gedramatiseerd en vormgegeven. Maar door het ontbreken van een moraal of een boodschap vertoont het in de kern verwantschap met de re-enactments, die laatste jaren worden

georganiseerd op het kruispunt van maatschappelijke bewegingen en kunst. Ze zijn bedoeld om in dat spel met echt en onecht, met de onuitwisbaarheid van een historische gebeurtenis en de herhaling niet alleen de deelnemers maar ook de samenleving beter te maken.

Eén van de bekendste voorbeelden is *The Battie of Orgreave* van Turner Prize-winnaar Jeremy Delier die een bloedige en voor alle betrokkenen traumatische veldslag tussen stakende mijnwerkers en politieagenten jaren na dato nauwkeurig liet naspelen op dezelfde lokaties. De klappen waren minder hard, maar klonken helderder.

Zo'n getrouwe nabootsing van de werkelijkheid is het Noord Nederlands Toneel nu van plan met het recente partijcongres van D66, dat duidelijke overeenkomsten vertoonde met de huiskamer van Joke. De partijtop beraadt zich nog op de vraag of leden zichzelf mogen spelen. Het antwoord lijkt me duidelijk. Ja. Liefst allemaal. En laten we hierna méér overdoen. Alle bizarre gebeurtenissen van de laatste jaren, te beginnen in 2002. We spelen onszelf. Hoe preciezer we dat doen, des te meer afstand zullen we krijgen. Jan-Kees en Saskia doen de regie. Een eerste stap naar reïntegratie.

H.M. van den Brink